

IZVJEŠTAJ

O PROVOĐENJU REVIDIRANOG AKCIONOG PLANA BOSNE I HERCEGOVINE O OBRAZOVNIM POTREBAMA ROMA za školsku 2015/2016. godinu

Izvještaj je usvojen na 108. sjednici Vijeća ministara BiH, održanoj 19. 7. 2017. godine

Januar/siječanj 2017. godine

1. Uvod

Romi su danas u BiH najbrojnija ali i najugroženija nacionalna manjina, i to po svim društvenim, naučnim i stručnim kriterijima i parametrima koji se uzimaju u obzir prilikom procjenjivanja socijalnog statusa neke zajednice ili društvene grupe¹. Evropska komisija je u svom Izvještaju o BiH za 2016. konstatovala da su „Romi i dalje najugroženija manjina u državi i manjina koja je u najnepovoljnijoj situaciji“².

Prema popisu stanovništva u BiH iz 2013. godine broj osoba koje su se izjasnile kao Romi je **12. 583 (6.511 M i 6.072 Ž)**, što je znatno veći broj u odnosu na podatke popisa stanovništva u BiH iz 1991. godine kad je registrovano 8.876 Roma.

No, 12. 583 osoba koje su se izjasnile kao Romi na popisu stanovništva iz 2013. godine je manji broj u odnosu na Analizu evidentiranja romskih potreba iz 2011. godine, koju je uradilo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, gdje je u BiH evidentiran 16.771 Rom, a što se može podvesti pod vjerovatne migracije romskog stanovništva, odlazak u inostranstvo.

Podaci o broju romske djece su neophodni pri izvođenju zaključka o procentu uključenosti romske djece u obavezno osnovno obrazovanje ili procentu romske djece koja nisu uključena u obavezne osnovnoškolske sisteme obrazovanja u BiH, no ovi podaci nisu poznati.

Pregled podataka o romskoj djeci koja su uključena u sistem osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja u BiH od 2010. do 2016. godine

Romska djeca u obrazovanju u BiH	Školska ³ 2010/2011	Školska ⁴ 2011/2012	Školska ⁵ 2012/2013	Školska ⁶ 2013/2014	Školska ⁷ 2014/2015	Školska ⁸ 2015/2016
Uključenost u osnovno obrazovanje	2.770	3.024	1.248	2.078	2.051	1.842
Završilo osnovno obrazovanje	-	-	28	88	243	151
Uključeno u srednje obrazovanje	143	243	137	92	108	112
Završilo srednje obrazovanje	-	-	30	29	43	38
Upisano na visokoškolske ustnove	-	17	10	8	5	7

¹ Vidjeti šire o tome: mr. Emir Vajzović, *Analiza evidentiranja romskih potreba*, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sarajevo, 2011., str. 8

² Izvještaj o BiH za 2016., Brisel, 9. 11. 2016., str. 25.

³ Dostavljeni podaci od izvještajnih jedinica su bili nedovoljni za sačinjavanje Prvog izvještaja o provođenju RAP-a, a također nisu bili usaglašeni sa predviđenom metodologijom za prikupljanje podataka te se nije mogao sačiniti izvještaj koji bi osigurao praćenje primjene RAP-a po indikatorima.

⁴ Prvi Izvještaj je sačinjen na osnovu dostavljenih podataka od svih **8 izvještajnih jedinica**: 6 kantonalnih ministarstava obrazovanja FBiH, Ministarstva prosvjete RS i Odjela za obrazovanje Distrikta.

⁵ Izvještaj je sačinjen na osnovu dostavljenih podataka od **5 izvještajnih jedinica**: 3 kantonalna ministarstva obrazovanja FBiH (podatke nisu dostavila ministarstva obrazovanja Kantona Sarajevo, Unsko-Sanskog kantona i Srednjobosanskog kantona), Ministarstva prosvjete RS i Odjela za obrazovanje Distrikta.

⁶ Izvještaj je sačinjen na osnovu dostavljenih podataka od **7 izvještajnih jedinica**: 5 kantonalnih ministarstva obrazovanja FBiH (podatke nije dostavilo ministarstvo obrazovanja Srednjobosanskog kantona), Ministarstva prosvjete RS i Odjela za obrazovanje Distrikta.

⁷ Izvještaj je sačinjen na osnovu dostavljenih podataka od svih **8 izvještajnih jedinica**: 6 kantonalnih ministarstava obrazovanja FBiH, Ministarstva prosvjete RS i Odjela za obrazovanje Distrikta

⁸ Izvještaj je sačinjen na osnovu dostavljenih podataka od svih **8 izvještajnih jedinica**: 6 kantonalnih ministarstava obrazovanja FBiH, Ministarstva prosvjete RS i Odjela za obrazovanje Distrikta

Standardi koje je BiH, u značajnom dijelu, prihvatila definišu i pitanje nacionalnih manjina na obrazovanje, kao i obavezu da se primjenjuju određeni obrazovni standardi i norme.

Kako je obrazovanje put do prekidanja začaranog kruga socijalne isključenosti, to znači da se odgovornost za neuspjeh u obrazovanju ne traži više u samom djetetu ili njegovim roditeljima, već u društvenom i obrazovnom kontekstu koji nije u dovoljnoj mjeri ispravio nejednakosti početnih uvjeta djece koja započinju svoj obrazovni put. Imajući u vidu marginalizirani socio – ekonomski status pripadnika romske populacije, može se razumjeti i nedostatnost početnih uvjeta romske djece za ulazak u svijet obrazovanja kojeg karakterizira nizak obrazovni nivo roditelja, finansijsko siromaštvo, loši uvjeti stanovanja, često veliki broj članova obitelji, uključenost djece u rad na ulici, neprihvatanje i nerazumijevanje od strane većinske populacije i sl. Ovo su samo neke od otežavajućih okolnosti specifične za romsku populaciju s obzirom da su najugroženija nacionalna manjina diljem Evrope te se bez dileme može reći da Romi potpadaju pod kategoriju socijalno isključenih.

Smatrajući da je kvalitetno obrazovanje za Rome jedini put izlaska iz kruga marginalizacije i društvene izolacije, a u cilju stvaranja jednakih mogućnosti u pogledu pristupa kvalitetnom i održivom obrazovanju romske djece, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je na svojoj 128. sjednici, održanoj dana 14.07.2010. godine, usvojilo Revidirani akcioni plan Bosne i Hercegovine o obrazovnim potrebama Roma. Ovaj Revidirani akcioni plan je urađen u skladu sa preporukama i prijedlozima dogovorenim na 16. sastanku Međunarodnog upravnog komiteta programa Dekada inkluzije Roma. Ovim dokumentom definirana su četiri (4) cilja i četrdesetsedam (47) mjera.

Obrazovanje je izuzetno značajan segment socijalne inkluzije jer o njemu ovise i zapošljavanje i materijalna neovisnost. Praćenje realizacije inkluzije u obrazovanju podrazumijeva prepoznavanje primjera dobre prakse ali i barijera i teškoća sa kojima se njeni akteri susreću. U tu svrhu podnosi se godišnji izvještaj o napretku implementacije Revidiranog akcionog plana BiH o obrazovnim potrebama Roma (u daljem tekstu: RAP).

2. Metodologija

Metodologija za praćenje primjene RAP-a predložena je od strane Stručnog tima⁹ sa ciljem prikupljanja podataka od strane nadležnih obrazovnih vlasti, lokalne zajednice i NVO sektora, usklađena je sa sadržajem RAP-a BiH u odnosu na ciljeve i mjere po principu postavljanja određenog broja pitanja za svaku pojedinu mjeru.

Dvodnevni seminar sa predstavnicima nadležnih obrazovnih vlasti u BiH u cilju njihovog upoznavanja sa metodologijom za praćenje primjene RAP-a održan je u Sarajevu u 2011. g. Po istoj metodologiji do sada su pripremljena, i usvojena na Vijeću ministara BiH, četiri izvještaja o provođenju RAP-a BiH, a pripremljen je i ovaj peti izvještaj.

Uzorak prikupljanja podataka odnosi se na lokacije nastanjene romskim stanovništvom a prema rezultatima Analize evidentiranja romskih potreba iz 2011. godine.¹⁰

⁹Odlukom Ministra za ljudska prava 2011. godine formiran je Stručni tim za praćenje primjene Revidiranog akcionog plana BiH o obrazovnim potrebama Roma sa obavezom da jednom godišnje dostavlja izvještaj Vijeću ministara.

¹⁰ Rezultati ove Analize mogu biti manjkavi, ali ih je važno naglasiti s obzirom na korištenu metodologiju Stručnog tima pri odabiru uzorka prikupljanja podataka o implementaciji RAP-a.

S tim u vezi, podaci se za potrebe praćenja implementacije RAP-a prikupljaju na osnovu podataka dostavljenih iz Federacije BiH (šest kantona)¹¹, Republike Srpske i Brčko Distrikta, a finalni godišnjeg izvještaja podrazumijeva sumativni pregled podataka dostavljenih od strane nadležnih institucija.

Izvještaj o implementaciji RAP-a za šk. 2015/16. godinu pripremljen je na osnovu dostavljenih podataka nadležnih ministarstava obrazovanja, lokalnih zajednica i jednog broja nevladinih organizacija iz: Federacije BiH (Unsko – sanskog kantona, Zeničko – dobojskog, Tuzlanskog kantona, Hercegovačko – neretvanskog kantona, Srednjobosanskog kantona i Kantona Sarajevo), Republike Srpske i Brčko Distrikta.

3. Izvještaj o provođenju RAP-a BiH za školsku 2015/2016. godinu

Prilikom pripreme petog Izvještaja o provođenju RAP-a BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH se obratilo za dostavu podataka svim nadležnim ministarstvima obrazovanja i lokalnim zajednicama u BiH, gdje su nastanjeni Romi, sa zahtjevom za dostavu podataka koje je trebalo dostaviti po metodologiji koju je pripremio Stručni tim.

Kako bi podaci koje prikupljaju nadležne obrazovne vlasti u BiH bili što kvalitetnije i sveobuhvatnije pripremljeni, odnosno bili obrađeni na jedinstven način, Ministarstvo za ljudska prava je zakazalo i održalo sastanak sa predstavnicima ministarstava obrazovanja u Sarajevu, oktobra/listopada 2016. godine.

Dopis za dostavu podataka upućen je i nevladinim organizacijama putem predstavnica Odbora za Rome, koje su članice Stručnog tima BiH.

Tražene podatke su dostavili: Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, Odjel za obrazovanje Distrikta Brčko, i šest kantonalnih ministarstava obrazovanja gdje su nastanjeni Romi (Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zeničko-dobojskog kantona, Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona i sa znatnim kašnjenjem Ministarstvo obrazovanja kantona Sarajevo¹²)

Najveći broj lokalnih zajednica u Bosni i Hercegovini gdje su nastanjeni Romi su blagovremeno dostavili podatke.

Od nevladinih organizacija podatke za ovaj Izvještaj su dostavili: Udruženje „Zemlja djece“ BiH iz Tuzle, UG „Otaharin“ Bijeljina, „Budi moj prijatelj“ iz Sarajeva koju podržava Caritas Švicarske i NVO „Asocijacija za razvoj LEDA“.

---

¹¹ U Federaciji BiH Romi su u značajnom broju nastanjeni u šest kantona i to, prema Analizi evidentiranja romskih potreba (2011), u Srednjobosanskom kantonu, Hercegovačko – neretvanskom kantonu, Kantonu Sarajevo, Tuzlanskom kantonu, Unsko – sanskom kantonu, te Zeničko – dobojskom kantonu.

¹² Nakon više urgencija predstavnika Federalnog ministarstva obrazovanja, Ministarstvo obrazovanja Sarajevskog kantona je tek 16. decembra 2016. dostavilo neobrađene podatke od škola sa područja Sarajevskog kantona što je pored kašnjenja u pripremi Izvještaja za školsku 2015/2016., još dodatno usporilo njegovu pripremu. Problem sa dostavom podataka od strane Ministarstva obrazovanja Kantona Sarajevo, koji se godinama ponavlja naveden je i u prethodnom Izvještaju.

Na osnovu dostavljenih podataka sačinjen je prijedlog Izvještaja za školsku 2015/2016.

U ovom Izvještaju za sva četiri cilja RAP-a BiH¹³, a kroz praćenje svih pokazatelja (indikatora), prezentiraju se statistički podaci za školsku 2015/2016. godinu, sa izvedenim zaključcima o postignutom napretku i preporukama.

Cilj 1 : Osiguranje da se djeca pripadnici romske nacionalne manjine uključe u sistem obveznog osnovnog obrazovanja.

Sa aspekta održanih edukativnih sastanaka za roditelje o obavezi osnovnog obrazovanja, a koje su poduzela nadležna ministarstva obrazovanja u školskoj 2015/2016. godini, u **44 bh škole**, održano je **186 sastanaka** u saradnji sa nevladinim organizacijama.

(U šk. 2014/2015 održano je 779 sastanaka.)

U cilju upoznavanja o važnosti programa vezanih za rani rast i razvoj, u školskoj 2015/2016. godini u **14 bh škola**, održano je **30 sastanaka** sa romskim zajednicama i aktivistima

(U šk. 2014/2015 u 11 škola održana su 32 sastanka.)

Prema raspoloživim podacima još uvijek nije osnovan ni jedan Dnevni centar predviđen RAP-om, a koji bi pružao usluge mladim ženama i majkama romske nacionalnosti.

Međutim, značajan doprinos u prevazilaženju ovoga problema djelimično su pružili dnevni centri za djecu koja su uključena u život i/ili rad na ulici i djecu u riziku, koji djeluju u okviru djelatnosti NVO, na području Federacije BiH (ZDK, HNK, USK i TK.¹⁴) i Republike Srpske (Banja Luka i Bijeljina). Kroz aktivnosti edukativnog, savjetodavnog i informativnog karaktera romskim roditeljima se pomaže da razviju i ojačaju roditeljske kompetencije koji se odnose na zaštitu i unaprjeđivanje zdravlja djeteta u najranijoj dobi, kao i korištenje svih potencijala roditelja u njihovom pretškolskom odgoju i obrazovanju (briga, njega i ishrana; zaštita prava djeteta, porodični i vanporodični odgoj i poticanje razvoja djeteta, odgoj djeteta, snalaženje i funkcioniranje u za dijete posebnim životnim situacijama, prevencija nasilja nad djecom i sl.).

Osim toga, i UNICEF je također razvio radni model čiji je cilj osigurati veće uključivanje ugroženih kategorija, među njima i Roma, u korištenje usluga zdravstvene zaštite i socijalne isključenosti djece uzrasta do 3 godine. U pojedinim lokalnim zajednicama otvoreni su Centri za rani rast i razvoj koji promovišu rani razvoj djeteta, uključujući zdravlje, prehranu i odgovorno roditeljstvo.

U školskoj 2015/2016. godini **44 romske djece (26 M i 18 Ž) uzrasta do 5 godina uključeno je u vrtiće/obdaništa**, na području **9 bh** općina/opština.

U vrtiće/obdaništa je uključeno još 37 djece na području **3 bh** općine/opštine kojima je omogućen besplatan boravak .

---

¹³ Ciljevi RAP-a:

Cilj 1 : Osiguranje da se djeca pripadnici romske nacionalne manjine uključe u sistem obveznog osnovnog obrazovanja;

Cilj 2: Poticanje romske populacije za nastavak srednjoškolskog i visokog obrazovanja, ali i osposobljavanja za prvo zanimanje;

Cilj 3 : Očuvanje i promoviranje romskog jezika, kulture i historije;

Cilj 4: Izgradnja sistemskih rješenja koja će dovesti do zadovoljavanja u obrazovnim potrebama Roma

¹⁴ Na području Federacije egzistira pet Dневnih centara za djecu koja su uključena u život i/ili rad na ulici ili su u riziku da to postanu i to u: Tuzli, Sarajevu, Zenici, Bihaću, Mostaru . Centri djeluju u okviru NVO, izuzev u Sarajevu koji je integrisan u okviru usluga Disciplinskog centra za maloljetnike. Rad sa predškolskom romskom djecom i njihovim roditeljima je jedna od njihovih ključnih programskih aktivnosti čiji je cilj razvijanje i unapređenje kognitivnih i jezičkih vještina djeteta, uravnotežen socijalni i emocionalni razvoj, te pripremljenost njihovo za uspješno obrazovanje i život. Na području Republike Srpske egzistiraju dva Dnevna centra u Banja Luci i Bijeljini

Ovaj podatak o uključenosti romske djece u vrtiće, odnosno obdaništa predstavlja napredak u odnosu na prethodnu školsku godinu.

(U šk. 2014/2015. 12 romske djece uzrasta do 5 godina (svih 12 u Tuzlanskom kantonu) uključeno u vrtiće, ali niti jednom djetetu nije omogućen besplatan boravak. U obdaništa/vrtiće je uključeno 12 romske djece (svih 12 u Bijeljini) i za svih 12 Grad je obezbijedio besplatan boravak).

U školskoj 2015/2016. održano je **96 info skupova i tematskih predavanja** za roditelje u romskim zajednicama u cilju informiranja o potrebi i važnosti uključivanja djece u predškolski odgoj i obrazovanje. U ovim aktivnostima su sudjelovale i NVO.

(U šk. 2014/2015. održan je 104 info skup i tematska predavanja za roditelje u romskim zajednicama).

U školskoj 2015/2016. u obavezan predškolski odgoj i obrazovanje u godini pred polazak u školu uključeno je **151 dijete, a** u preškolske programe uključeno je **110 djece**, ali nisu dostavljeni podaci o izdvojenim financijskim sredstvima za tu namjenu.

Također, nevladin sektor je imao **6 projekata** u cilju provedbe kraćih dnevnih programa za romsku djecu pred polazak u školu.

(U šk. 2014/2015. U obavezan predškolski odgoj u godini pred polazak u školu uključeno je 90 djece, a u predškolske programe uključeno je 186 djece.)

U cilju ojačavanja sposobnosti i vještina učitelja i nastavnika za rad sa romskom djecom u školskoj 2015/2016., educirano je **212 nastavnika i 11 romskih asistenata**.

Kao edukatori istakli su se Caritas Švicarske, Budi moj prijatelj, Kali Sara, "Step by Step-a" Asocijacija Leda, World Vision, OSCE.

(U šk. 2014/2015 educirana su 136 nastavnika i 5 romskih asistenata).

Ukupan broj romske djece uključene u **redovno osnovno obrazovanje** u školskoj 2015/2016. godini je **1.842 učenika (1.031 muških + 811 ženskih)**.

Ovaj podatak o uključenosti romske djece u redovno osnovno obrazovanje predstavlja pad u odnosu na prethodnu školsku godinu što se razlogom mogu smatrati vjerovatne migracije romskog stanovništva, odlazak u inostranstvo.

(U školskoj 2014/2015. uključen je bio 2.051 učenik (muških 1.144+ ženskih 907).

U školskoj 2015/2016. godini u **prvi razred upisano je 291 dijete** (155 muških + 136 ženskih)

(U školskoj 2014/2015 u prvi razred upisano je 286 djece (muških 173 + ženskih 113).

Uočeno je da je u školskoj 2015/2016. godini:

136 romske djece ponavljalo razred

145 romske djece je napustilo obavezno osnovno obrazovanje

151 romsko dijete je završilo osnovno obrazovanje (82 muških + 69 ženskih)

(U školskoj 2014/2015. godini: 61 romsko dijete ponavljalo razred, 127 romske djece je napustilo obavezno osnovno obrazovanje, a 243 romske djece je završilo osnovno obrazovanje (muških 125 + ženskih 118).

Uzimajući u obzir prezentirane podatke, značajno je napomenuti da nadležna ministarstva obrazovanja nisu dostavila podatke o broju romske djece, razvrstano po razredima, koja u prethodnoj školskoj godini (2014/2015.) nisu uspješno završila razred, što je razlog ponavljanja razreda u izvještajnoj godini. Također, nadležna ministarstva obrazovanja nisu vršila analizu o razlozima napuštanja obaveznog osnovnog obrazovanja romske djece.

Broj romske djece koja su u izvještajnoj godini završila osnovno obrazovanje odgovara broju romske djece koja su u prethodnoj školskoj godini upisana u IX razred pa se može zaključiti da romska djeca u završnom razredu osnovne škole nisu ponavljala razred.

U školskoj 2015/2016. godini prosjek ocjena za romsku djecu uključenu u obavezno osnovno obrazovanje **od I do IV razreda je 3,047 , za drugu djecu je 4,199 što predstavlja napredak u odnosu na prethodnu školsku godinu.**

(U školskoj 2014/2015. prosjek ocjena za romsku djecu uključenu u obavezno osnovno obrazovanje od I do IV razreda je bio 2,88 , za drugu djecu je 4,19).

U školskoj 2015/2016. godini prosjek ocjena za romsku djecu uključenu u obavezno osnovno obrazovanje od V – IX razreda je 2,665 a za drugu djecu je 3,880 što je u rasponu prosjeka u prethodnoj školskoj godini.

(U školskoj 2014/2015. prosjek ocjena za romsku djecu uključenu u obavezno osnovno obrazovanje od V – IX razreda je 2,60 a za drugu djecu je 3,90.)

Nadležne obrazovne vlasti navode da su u školskoj 2015/2016. godini poduzimale različite stimulatívne mjere kojim bi se pospješilo redovno pohađanje nastave za romsku djecu, a koje se ogledaju u sljedećem:

Federacija BiH: Pojačana saradnja sa Centrom za socijalni rad i pomaganje porodica koje su u stanju socijalne potrebe, dodatna nastava, organizovanje zajedničkih roditeljskih sastanaka sa predstavnicima ministarstva i nevladinih organizacija na temu obrazovanja i redovnog pohađanja nastave, savjetodavni rad s učenicima i nastavnicima, kontinuirani sastanci sa romskom zajednicom, upućivanje pismenih poziva na informativne sastanke radi prevencije izostanaka, posjete porodicama stručnog tima škole i individualni savjetodavni razgovori sa djecom i njihovim roditeljima.

Republika Srpska: Savjetodavni rad sa roditeljima o važnosti redovnog pohađanja nastave, uključivanje učenika i u školske i u vannastavne sekcije, razvijanje atmosfere prihvatanja različitosti u razredima.

U nekim sredinama nema potrebe za stimulatívnim mjerama jer djeca Romi redovno pohađaju nastavu npr. O.Š. Ivo Andrić Đurić, Teslić

Jedan broj škola na području BiH je uradio prilagođene nastavne planove i programe za 95 djece koja su duže izostajala sa nastave zbog boravka u inostranstvu.

U 48 škola su obezbijedeni **besplatni udžbenici za 984** romska učenika.

Obezbijeden je **besplatan prevoz za 114** romskih učenika.

Obezbijedena je **besplatna školska užina za 325** romskih učenika, a ovaj broj je znatno veći jer se pojedina ministarstva nisu brojčano izjasnila nego su navela da je besplatna užina obezbijedena za svu djecu iz socijalno ugroženih porodica.

Pored institucija i NVO sektor je naveo da su iz resursa projekata obezbijedene užine za **147** romska učenika (Caritas Švicarske je putem UG „Budi moj prijatelj“, „Asocijacija za razvoj LEDA“ i „Zemlja djece u BiH“).

Besplatno vanredno polaganje u sistemu osnovnog obrazovanja obezbijedeno je za **4 romske djece** i za **33 odrasla Roma**.

U organe škola uključeno je **16 romskih roditelja**.

U cilju kontinuirane edukacije nastavnog kadra, roditelja i sve djece u osnovnim školama kako bi se podigla svijest o ljudskim pravima i pravima djeteta organizovano je 75 edukacija, a educirana su **332 nastavnika, 85.723 djece i 1.583 roditelja**, a edukatori su bili pedagozi škola, profesionalci iz pedagoških zavoda, a jedan broj edukatora je dolazio kroz projekte nevladinih organizacija.

Kad je upitanju kontinuirana edukacija nastavnog kadra, roditelja i sve djece o stereotipima i diskriminaciji u obrazovanju prema Romima i njihovom prevazilaženju ova aktivnost je vođena kroz 48 edukacija, a educirano je **817 nastavnika, 1.237 djece 534 roditelja**, a edukatori su bili pedagozi škola, profesionalci iz pedagoških zavoda, a jedan broj edukatora je dolazio kroz projekte nevladinih organizacija.

U posebne (specijalne) odgojno obrazovne ustanove uključeno je **19 romske djece** (10 muških + 9 ženskih).

Ovo poduzimanje različitih stimulativnih mjera kojim bi se pospješilo redovno pohađanje nastave za romsku djecu predstavlja određeni napredak u odnosu na prethodnu školsku godinu što je vidljivo iz usporednih podataka za prethodnu školsku godinu.

(Podaci za šk. 2014/2105.: U 49 škola su obezbijedeni besplatni udžbenici za 868 romskih učenika. U 24 škola je obezbijeden besplatan prevoz za 117 romska učenika. U 30 škola je obezbijedena besplatna školska užina za 303 romska učenika. Besplatno vanredno polaganje u sistemu osnovnog obrazovanja obezbijedeno je za 3 romske djece i za 27 odraslih Roma.

U organe škola uključeno je 10 romskih roditelja. U cilju kontinuirane edukacije nastavnog kadra, roditelja i sve djece u osnovnim školama kako bi se podigla svijest o ljudskim pravima i pravima djeteta u organizovano je 58 edukacija, a educirano je 339 nastavnika, 3.068 djece, 937 roditelja. Kontinuirana edukacija nastavnog kadra, roditelja i sve djece o stereotipima i diskriminaciji u obrazovanju prema Romima i njihovom prevazilaženju vođena kroz 40 edukacija, a educirano je 156 nastavnika, 1.519 djece 433 roditelja.

U posebne (specijalne) odgojno obrazovne ustanove uključeno je 22 romske djece (14 muških + 8 ženskih).

Zaključak

Iz navedenih pokazatelja vidljivo je da su i u školskoj 2015/2016. godini nadležna ministarstva obrazovanja, nastavila sa sistematskom edukacijom roditelja romske djece o obavezi uključivanja njihove djece u obavezno osnovnoškolsko obrazovanje, o važnosti programa vezanih za rani rast i razvoj, edukaciji nastavnog kadra, roditelja i učenika o ljudskim pravima i pravima djeteta, kao i stereotipima i diskriminaciji prema Romima i njihovom prevazilaženju.

Određeni napredak u provođenju RAP-a BiH o obrazovnim potrebama Roma u odnosu na prethodnu školsku godinu postignut je u provođenju mjere koja se odnosi na uključenost romske djece u vrtiće, odnosno obdaništa jer je u školskoj 2015/2016. godini uključeno **81** romsko dijete u 12 lokalnih zajednica, a u 3 lokalne zajednice im je omogućilo besplatan boravak.

Iako je ovaj broj romske djece koja su uključena i dobila besplatan boravak u vrtićima/ obdaništima još uvijek simboličan on predstavlja napredak u odnosu na prethodne školske godine. Primjera radi u prethodnoj školskoj godini bilo je uključeno 24 romske djece, a samo je za njih 12 omogućen besplatan boravak.

Poduzimanje različitih stimulativnih mjera kojim bi se pospješilo redovno pohađanje nastave za romsku djecu predstavlja određeni napredak u odnosu na prethodnu školsku godinu što je rezultiralo većim prosjekom ocjena romske djece od I do IV razreda jer je prosječna ocjena u izvještajnoj školskoj godini bila **3,04** (za drugu djecu 4,19), a u prethodnoj školskoj godini prosječna ocjena je bila 2,88, (za drugu djecu 4,19).

Napredak nije postignut u uključenosti romske djece u obavezno osnovno obrazovanje jer je ukupan broj romske djece uključene u obavezno osnovno obrazovanje u školskoj 2015/2016. godini **1.842 učenika** (1.031 muških + 811 ženskih).

Ovaj podatak ukazuje na pad uključenosti romske djece u redovno osnovno obrazovanje u odnosu na prethodnu školsku godinu kad je uključenost bila *2.051 učenik*.

Vjerovatnim razlogom manjeg broja romske djece koja su uključena u osnovno obrazovanje, kao što su i navela ministarstva obrazovanja, mogu se smatrati migracije romskog stanovništva, odnosno odlazak u inostranstvo.

Preporuka:

Preporučuje se nadležnim entitetskim, odnosno kantonalnim ministarstva obrazovanja i Odjelu za obrazovanje Distrikta Brčko da u saradnji sa lokalnim zajednicama i romskim udruženjima koja egzistiraju na njihovom području, u 2017. godini, pripreme i usvoje vlastite akcione planove o obrazovnim potrebama Roma koji bi prema potrebama i stanju na terenu imao precizne mjere koje bi rezultirale potpunoj jednakosti romske djece u pristupu pravu na obrazovanje, odnosno potpunom i uspješnom uključenosti sve romske djece u obavezno osnovno obrazovanje.

Cilj 2: Poticanje romske populacije za nastavak srednjoškolskog i visokog obrazovanja, ali i osposobljavanja za prvo zanimanje.

U školskoj 2015/2016. godini u srednje škole upisana su **64 romska učenika**. U izvještajnoj školskoj godini **112 učenika** je uključeno u srednjoškolsko obrazovanje. Prema dostavljenim podacima srednjoškolsko obrazovanje **je steklo 38** romske djece. Upoređujući ove podatke sa prethodnom školskom godinom (*upisano 69 romskih učenika, u srednjoškolsko obrazovanje uključeno 108 učenika, a 43 stekla srednjoškolsko obrazovanje*) može se zaključiti da ovaj trend upisa u srednje škole, kao i sticanje srednjoškolskog obrazovanja uglavnom prati stanje iz prethodne školske godine.

Međutim, kako navode pojedina kantonalna ministarstva obrazovanja, broj učenika romske nacionalnosti uključenih u srednjoškolsko obrazovanje je puno veći ali se oni ne izjašnjavaju kao Romi iz nepoznatih razloga.

Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske također navodi da je broj učenika romske nacionalnosti uključenih u srednjoškolsko obrazovanje objektivno veći, ali u skladu sa Ustavom Republike Srpske učenici nisu dužni da se izjašnjavaju po nacionalnoj osnovi. U skladu sa Ustavom, učenici se uglavnom ne izjašnjavaju, posebno u srednjim školama pa su podaci dati samo za one koji su se tako izjasnili.

Osam učenika je dobilo stimulativne bodove za upis u srednju školu kako bi se osigurala kvota upisa romske djece u srednje škole, **a za dva učenika je NVO organizovala instruktivnu nastavu** za pripremu kvalifikacionog ispita pri upisu u srednju školu.

Za **13 romskih srednjoškolaca** obezbijeđeni su **besplatni udžbenici**, a za njih **22 su obezbijeđene stipendije** od strane lokalnih zajednica u iznosu od 15.200,00 KM što je vrlo simbolično izdvajanje.

Za **24 romska srednjoškolca** stipendije su obezbijeđene kroz projekte NVO (UG “Budi moj prijatelj” i “Asocijacija za razvoj LEDA”).

Nadalje, prema dostavljenim podacima **15 učenika je napustilo srednjoškolsko obrazovanje**, a kao razlozi se navode loše materijalno stanje, odlazak porodice u inostranstvo i inače promjena mjesta boravka, rana udaja, diskriminacija, a jedna učenica je napustila srednjoškolsko obrazovanje kao rezultat izrečene disciplinske mjere.

Na visokoškolske institucije i fakultete upisano je ukupno **7 Roma**, od kojih lokalna zajednica stipendira njih troje. No i ovaj broj bi mogao biti veći iz razloga neizjašnjavanja studenata po nacionalnoj osnovi.

Zaključak

Generalno se može zaključiti da nisu uloženi dovoljni naponi od strane lokalnih zajednica koji se ogledaju u dodjeli stipendija srednjoškolcima i studentima romske nacionalnosti.

Izdvojena sredstva za besplatne udžbenike i stipendije od strane lokalnih zajednica su simbolična i nisu dostatna da potaknu romsku populaciju za nastavak srednjoškolskog i visokog obrazovanja.

Preporuka:

Ponavljja se preporuka data u Cilju 1. kojom se preporučuje nadležnim entitetskim, odnosno kantonalnim ministarstva obrazovanja i Odjelu za obrazovanje Distrikta Brčko da u saradnji sa lokalnim zajednicama i romskim udruženjima koja egzistiraju na njihovom području, u 2017. godini, pripreme i usvoje vlastite akcione planove o obrazovnim potrebama Roma koji bi prema potrebama i stanju na terenu imao precizne mjere koje bi dale efikasne rezultate u poticanju romske populacije za nastavak srednjoškolskog i visokog obrazovanja, ali i osposobljavanja za prvo zanimanje.

Cilj 3 : Očuvanje i promoviranje romskog jezika, kulture i historije

U školskoj 2015/2016. godini, Romski jezik kao fakultativni predmet nije uveden ni u jednoj školi u BiH, niti su obezbijedena alternativna rješenja za izučavanje romskog jezika, a nije izvršen ni odabir osoba koje imaju želju za stručnim osposobljavanjem predavača za romski jezik, kako bi završili ovu vrstu edukacije.

Prema dostavljenim podacima od nadležnih ministarstava obrazovanja $\frac{1}{4}$ učenika, ili 494 učenika, uključenih u osnovnoškolsko obrazovanje govori romski jezik.

Nisu poduzete nikakve aktivnosti na izradi stručne literature o historiji, kulturi i jeziku Roma. Školska literatura za izučavanje romskog jezika u školama u kojima su romska djeca u većem broju nije obezbijedena. Nadležna ministarstva nisu uradila priručnik za nastavno osoblje u cilju njihovog upoznavanja sa romskom tradicijom, kulturom i običajima.

Samo je u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, u devet škola, promovirana kultura i historija Roma kao vannastavna aktivnost, a Ministarstvo obrazovanja Unsko-sanskog kantona je navelo da kulturu i historiju Roma promoviraju putem radio emisija, školskog radija i izložbom fotografija.

Zahvaljujući aktivnostima NVO, u Federaciji BiH, mjere ovog cilj ipak nisu ostale mrtvo slovo na papiru i zato se prenose u cjelosti:

U ZD kantonu NVO „Asocijacija za razvoj LEDA“, Romi medijatori zaposleni u sklopu projekta „Uključivanje i obrazovanje Roma“ su imali obavezu na instruktivnoj nastavi jednom sedmično uz profesora razredne nastave da uče djecu romskom jeziku.

U ZD kantonu prema informaciji NVO „Asocijacija za razvoj LEDA“ je odabrala 3 Roma medijatora-asistenta da se stručno osposobe kao predavači za romski jezik.

UG „Budi moj prijatelj“ Sarajevo je uradio priručnik za nastavno osoblje, u cilju njihovog upoznavanja sa romskom tradicijom, kulturom i običajima.

Također kroz projekte NVO se promovira kultura i historija Roma kao vannastavna aktivnost.

Zaključak

Kao ni u prethodnim školskim godinama nadležna ministarstva obrazovanja nisu poduzela nikakve aktivnosti na provođenju mjera ovog cilja koji zahtijeva očuvanje i promoviranje romskog jezika, kulture historije. Ova činjenica daje razloge za zabrinutost i nameće pitanja koja ostaju bez odgovora, a vezana su za postojanje skrivenih oblika diskriminacije u obrazovnim sistemima BiH.

Preporuka:

Preporučuje se Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH da u 2017. godini istraži i pripremi cjelovitu informaciju o stvarnim razlozima neprovođenja Cilja - 3 Očuvanje i promoviranje romskog jezika, kulture i historije u bh školama i da istu sa odgovarajućim preporukama dostavi na razmatranje Vijeću ministara BiH.

Cilj 4: Izgradnja sistemskih rješenja koja će dovesti do zadovoljavanja u obrazovnim potrebama Roma

U školskoj 2015/2016., nadležne vlasti entiteta i kantona osigurale su i utrošile **153.643,50 KM** budžetskih sredstava za sljedeće namjene:

1. Za podršku romskoj djeci u pohađanju i završetku škole (osnovno i srednje) izdvojeno je **82.643,50 KM**
2. Za stipendiranje romskih učenika i studenata izdvojeno je **71.000,00 KM** budžetskih sredstava

Navedena cifra **od 82.643,50 KM** ne odražava stvarno izdvajanje jer je podatke o izdvojenim sredstvima dao jedan kanton u FBiH (Hercegovačko-neretvanski kanton) i 2 kantona (Sarajevki kantona i Srednjobosanski kanton) samo za sredstva koja se odnose na podršku projektima angažiranja Rom medijatora/asistenata te Republika Srpska samo za tri lokalne zajednice (Prijedor, Banja Luka i Gradiška).

Većina lokalnih zajednica u FBiH, Distriktu i u RS, kao ni nadležna ministarstva su dostavili podatke o broju učenika u osnovnoškolskom i srednjem obrazovanju za koje su obezbijedili besplatne udžbenike, besplatan prevoz i besplatnu ušinu što znatno premašuje prikazani iznos budžetskih sredstava.

Podaci koji se navode pokazuju da su izdvojena znatno veća budžetska sredstva od gore navedenih u KM.

-Besplatni udžbenici za ukupno 984 učenika oš (FBiH za 721 učenika, RS za 189 učenika, Distrikt za 74 učenika);

-Besplatan prevoz za 114 učenika oš (FBiH za 98 učenika, RS za 16 učenika i da Ministarstvo plaća prevoz za sve koji stanuju preko 4km, Distrikt da Vlada obezbjeđuje prevoz za sve koji stanuju dalje od 3 km);

-Besplatna ušina za 325 učenika oš (FBiH za 229 učenika, RS za 106 učenika, Distrikt za svu djecu iz socijalno ugroženih porodica)

-Besplatni udžbenici za ukupno 13 učenika u srednjoškolskom obrazovanju (FBiH za 7 učenika, RS za 6 učenika);

- Besplatan prevoz za 7 učenika u srednjoškolskom obrazovanju (FBiH za 7 učenika).

Kao što je navedeno, za stipendiranje 49 romskih učenika i studenata izdvojeno je **71.000,00 KM** budžetskih sredstava.

Međutim kad je u pitanju stipendiranje romskih učenika i studenata u BiH, neophodno je navesti da je UG Obrazovanje gradi BiH, prema dostavljenom podacima, u školskoj 2015/2016. godini obezbijedilo 135 stipendija (58 m+77ž) za romske učenike-studente u ukupnom iznosu od **134,800 KM**.

U FBiH obezbijedeno je ukupno 109 stipendija za romske učenike-studente, a u RS ukupno 26 stipendija.

Udruženje napominje da je 119.000 KM ili 88% ovih sredstava je iz granta Fonda otvoreno društvo BiH.

Ukupan broj romskih učenika i studenata stipendiranih u BiH u školskoj 2015/2016. godini, iz budžetskih sredstava i donatorskih sredstava, je 184, a ukupno izdvojena sredstva za ovu namjenu su 205.800,00 KM.

Zaključak

Analizirajući navedene podatke o izdvojenim budžetskim sredstvima školske 2015/2016. godine i prethodne školske godine moglo bi se zaključiti da su nadležne vlasti entiteta i kantona osigurale i utrošile znatno manje sredstava potrebnih za izgradnju sistemskih rješenja koja mogu dovesti do zadovoljenja u obrazovnim potrebama Roma. No, iskazani podatak ne odražava stvarno izdvajanje budžetskih sredstava iz razloga što za izvještajnu školsku godinu budžetska sredstva nisu prikazana u KM.

Nadalje, Ministarstva obrazovanja nisu postigla napredak u osiguranju financijskih i pravnih mogućnosti u cilju angažovanja asistenata i medijatora romske nacionalnosti u nastavi. No posredstvom projekata koje implementiraju nevladine organizacije angažovano je 14 romskih asistenata/medijatora, a za njihov angažman budžetska sredstva izdvojilo je 7 škola u FBiH.

Preporuke:

Preporučuje se ministarstvima obrazovanja entiteta i kantona, kao i lokalnim zajednicama da u 2017. godini uspostave programsko budžetiranje. Neophodno je uvođenje programskog budžetiranja za djecu u BiH, kako bi se budžetska sredstva trošila u skladu sa prioriternim potrebama djece i kako bi se osigurao najbolji efekat za utrošena sredstava. Ovo ne znači i nužno povećanje sredstava, već samo racionalnija preraspodjela u skladu sa prioritetima, a prioritet moraju biti djeca, prvenstveno siromašna djeca, kao što su romska djeca.

Preporučuje se Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH da u 2017. godini pripremi *Okvirni akcioni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma*, koji će biti odraz stvarnih nadležnosti države i nižih nivoa vlasti kad je upitanju obrazovna politika.

Okvirni akcioni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma treba da zadovolji međunarodne standarde koje je BiH, u značajnom dijelu, prihvatila, definiše pravo romske nacionalne manjine na obrazovanje kao i obavezu primjenjuje određenih obrazovni standarda i normi.

Polazeći od naprijed navedenog, predlaže se Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, da nakon razmatranja Izvještaja o provođenju Revidiranog akcionog plana Bosne i Hercegovine o obrazovnim potrebama Roma za školsku 2015/2016. godinu , donese sljedeće:

ZAKLJUČKE

1. Usvaja se Izvještaj o provođenju Revidiranog akcionog plana Bosne i Hercegovine o obrazovnim potrebama Roma za školsku 2015/2016. godinu.
2. Zadužuje se Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH da Izvještaj o provođenju Revidiranog akcionog plana Bosne i Hercegovine o obrazovnim potrebama Roma za školsku 2015/2016. godinu dostavi nadležnim institucijama i tijelima (entitetskim i kantonalnim ministarstvima obrazovanja i Odjelu za obrazovanje Distrikta Brčko, savezima općina i opština entiteta, Odboru za Rome BiH) kako bi blagovremeno mogli pristupiti izvršenju preporuka navedenih u Izvještaju.